

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 4 (6) – 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Махмудова Нигора Баротовна</i> ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПЕНИТЕНЦИРНОГО ДЕЛА В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ, ПО ОТЧЁТАМ РЕВИЗИИ СЕНАТОРА К.К.ПАЛЕНА	10-15
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> RISHTON KULOLCHILIK MAKTABI VA UNING LOKAL XUSUSIYATLARI ETNOGRAFIK TAHLILI	16-20
<i>Абдиев Рузикул Буронович</i> ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	21-27
<i>Абдужаббаров Шерзод</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ФУНКЦИИ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ И РАБОТЫ СОВЕТА ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА	28-33
<i>Boymurodov Shuxrat Toshkentovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA MAXSUS TA'LIM, SOHASIDA MA'NAVIY YANGILANISH	34-38
<i>Жураева Нафиса Олимовна</i> ТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ КУЛЬТОВЫХ СООРУЖЕНИЯХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ГУЗАРОВ ГОРОДА БУХАРЫ	39-45
<i>Safarov Akmal</i> SUV XO'JALIGI SOHASI UCHUN MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	46-52
<i>Tursunova Mahliyo Sarvar qizi</i> XORIJIIY INVESTITSIYALAR ISHTIROKIDAGI KORXONALAR FAOLIYATINING HUDUDIIY IJTIMOIIY-IQTISODIIY HAYOTGA TA'SIRI (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA, 1991- 2026 -YILLAR).....	53-57
<i>Mardiyeva Guzal Karimovna</i> SAMARQAND VILOYATIDA SOVET DAVRINING DASTLABKI YILLARIDA XOTIN-QIZLARINING OLIY TA'LIMGA KIRISH IMKONIYATLARI VA CHEKLOVLAR	58-62
<i>Kenjayev Elyor Sattorovich</i> YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA STRATEGIK ISLOHOTLAR: TARAQQIYOT VA MA'NAVIY YUKSALISH UYG'UNLIGI	63-70
<i>Polvonov Kozimbek Naimovich, Polvonov Anvar Naimovich</i> QASHQADARYODAGI YETAKCHI O'QUV DARGOHLARIDAN BIRI	71-79
<i>Mo'minova Gavxar Esanovna</i> O'ZBEKISTON SAVDO TARIXINI O'RGANISHDA DAVLAT ARXIVLARI HUJJATLARINING O'RNI	80-85
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIIY SHAHARLARINING XALQARO MIQYOSDA TAN OLINISHI	86-90

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tillabaeva Umida Makhsumovna, Talipova Nigora Tulkunovna</i> DIGITALIZATION AND EMPLOYABILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH TRENDS (2018–2025)	91-100
<i>Xudoyorov Lochinbek Bahromovich</i> O'ZBEKISTON SERVIS SOHASIDA XIZMATLAR SIFATI KO'RSATKICHLARINING DINAMIK TAHLILI	101-107
<i>Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li</i> INNOVATSION MARKETING INDEKSI ASOSIDA KORXONALARNING IQTISODIY XAVFSIZLIGI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH METODOLOGIYASI	108-113
<i>Ismoilov Bekzod Muxidinovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TURIZM SOHASINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	114-118
<i>Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich</i> O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNING IJTIMOY-IQTISODIY OQIBATLARI KELIB CHIQISHI	119-135
<i>Nishonova Shaxnozaxon</i> ZAMONAVIY IQTISODIY TIZIM SHAROITIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH YONDASHUVLARI	136-140
<i>Fayziyeva Aziza Azamat qizi</i> SURXONDARYO VILOYATIDA KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATINING BANDLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI: ARIMA MODEL ASOSIDA PROGNOZ VA TAHLIL	141-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> IQTISODIY RATSIONALIZM: TUSHUNCHA, EVOLYUTSIYA VA NAZARIY CHEGARALAR.....	155-165
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARINING IJTIMOY ADOLATNI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI	166-175
<i>Obidov Asliddin Shavkatovich</i> SAID AD-DIN AL-FARG'ONIY TA'LIMOTIDA ONTOLOGIK VA GNOSEOLOGIK ASOSLAR	176-181
<i>Abduraxmov Xasan Ibroximovich</i> KOGNITIV-AXBOROT MUHITINING SUN'IY INTELLEKT SHAROITIDA YOSHLAR IJODKORLIGI VA TASHABBUSKORLIGIGA TA'SIRI.....	182-188
<i>Xolova Umida Umedovna</i> "O'RTA ASRLAR FALSAFIY TAFAKKURIDA MA'RIFAT KONSEPSIYASINING TARIXIY-FALSAFIY EVOLYUTSIYASI: TEOLOGIK VA MA'RIFIY BOSQICHLAR TAHLILI"	189-192
<i>Rajabova Rohila Zakirovna</i> AHMAD DONISH'S PHILOSOPHICAL VIEWS IN HIS WORK "NAVODIR UL-VAKOE"	193-197
<i>Kabulov Jahongir Bakhodirovich</i> SEPARATIZMNING ASIMMETRIK XUSUSIYATI.....	198-202
<i>Eshkuvvatov Jaloliddin</i> MADANIYATLARARO MULOQOTDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR SINTEZI..	203-210

Jomuradov Ikrom Ilxom o'g'li
IMMANUIL KANT VA ZAMONAVIY FALSAFADA NOUMENAL ERKINLIK MUAMMOSI:
FENOMENAL DETERMINIZM BILAN BOG'LIQ ANTINOMIK ZIDDIYATNING DOLZARB
TALQINLARI..... 211-215

Rustamova Madina
OMMAVIY MANIPULYATSIIYANING DESTRUKTIV XUSUSIYATI:
TAHDIDLAR VA OQIBATLAR..... 216-220

Yodgorov Alisher Nurmuhammadovich
AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IJTIMOIIY MUNOSABATLARNING
TRANSFORMATSIIYASI..... 221-225

10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA XALQARO HUQUQ TERMINOLOGIYASINING
GIBRID TABIATI: SHAKLLANISH MANBALARI, STRUKTUR-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI VA FUNKSIONAL TAHLILI 226-232

Rahmatov Laziz, Baxronova Dilrabo
ABYA YALA (LOTIN AMERIKASI) DAVLATLARI NOMLARINING
LINGVOPOLITIK DISKURSI: ETIMOLOGIK VA GEOSIYOSIIY TAHLIL 233-241

Quvvatova Shaxlo Choriyevna
XOLID HUSAYNIYNING "MING QUYOSH SHU'LASI" ASARI TAHLILI..... 242-246

Elmuratova Zamira Xodjamuratovna
NAQLLAR VA MAQOLLARNING FOLKLOR JANRIDAGI ROLI..... 247-251

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

Shayzakov Shodiyor Ibragimovich
QONUNIIY KUCHGA KIRMAGAN SUD HUJJATLARI USTIDAN APELLYATSIYA
TARTIBIDA SHIKOYAT QILISHNING PROTSESSUAL-HUQUQIIY ASOSLARI..... 252-261

Umarova Xolisxon Nomoz qizi
O'ZBEKISTONDA RAQOBATGA QARSHI KELISHUVLAR HAQIDA XABAR BERGANLIK
UCHUN JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA JARIMALARNI KAMAYTIRISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI..... 262-269

Аминова Наргиза
OT SEKYAPPIZMA K POSTSEKYAPPIPHOCTИ:
MOДЕЛИ BЗАИМОДЕЙСТBИЯ PЕЛИГИOЗНОГО И СВЕТСКОГО
B COBPEMЕHHOM OБЩЕСТBЕ 270-277

Amirov Agzamxon Aktamovich
QURILISHDA ULUSHLI ISHTIROK ETISH TUSHUNCHASINING TAHLILI..... 278-283

Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li
SUKUKNING NAZARIY POYDEVORI HAMDA TARIXIIY RIVOJLANISH BOSQIHLARI:
ZAMONAVIY KAPITAL BOZORIDAGI O'RNI..... 284-294

Kabilov Sardor Asrolovich
JINOIIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH TURLARI VA UNING HUQUQIIY ASOSLARI 295-300

<i>Nosirov Bekzod O'ktam o'g'li</i> ETIL SPIRTI, ALKOGOL VA TAMAKI MAHSULOTLARINI VOJXONA CHEGARASIDAN NOQONUNIY OLIB O'TISH	301-304
<i>Сабирова Куванчай Бабамуратовна</i> ГЕНДЕРНОЕ НАСИЛИЕ, УСИЛЕННОЕ ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ: ВЫЗОВЫ МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ И ПРОБЕЛЫ В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ	305-310
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> MEDIATSIYA INSTITUTIDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI	311-318
<i>Majidov Islomjon Dilshod o'g'li</i> YAQIN QARINDOSHLAR BILAN BOG'LIQ HOLATLARDA TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISHDA INSONPARVARLIK PRINSIPINI QO'LLASH MASALALARI	319-325
<i>Habibullayev Muhammadrajab Obidjon o'g'li</i> HUQUQ VA IMKONIYATLAR MUVOZANATI: O'ZBEKISTONDA GENDER ADOLAT SARI YO'L.....	326-331
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSINING TARIXIY, ILMIY-ADABIY MANBALARDAGI TALQININI TALABA-QIZLARGA O'RGATISH	332-337
<i>Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li</i> SUMMATIVE ASSESSMENT AS A CONTEXT FOR DEVELOPING STUDENTS' CRITICAL THINKING COMPETENCE: THE PROBLEM DIMENSION	338-344
<i>Abdullayeva Surayyo Ashrafxonovna</i> AUTISTIK SPEKTR BUZILISHLARIGA EGA BOLALAR TA'LIMI VA TARBIYASINING TARIXIY SHAKLLANISHI HAMDA IJTIMOYIY ASOSLARI	345-354
<i>G'affarova Dilfuza Shavkat qizi</i> TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	355-360
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> THE IMPACT OF VOLITIONAL QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE DEVELOPMENT OF BEHAVIORAL RESPONSES ENSURING EFFECTIVE SPORTS PERFORMANCE.....	361-367

Received: 16 March 2026

Accepted: 01 April 2026

Published: 15 April 2026

Article / Original Paper

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE EMERGENCE OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN UZBEKISTAN

Sadullayev Rasulbek Palvanbaevich

Associate Professor of Mamun University (PhD)

<https://orcid.org/0009-0006-5812-6724>

E-mail: rasul.sadullaev1977@gmail.com

Abstract. This article analyzes the existing environmental problems in Uzbekistan and their socio-economic consequences. The impact of such problems as environmental pollution, water scarcity, desertification, land degradation and air pollution on public health, economic growth, labor productivity and social stability is studied. The institutional and economic measures that need to be taken to eliminate environmental problems and ensure sustainable development are also analyzed.

Keywords: environmental problems, sustainable development, environmental protection, socio-economic consequences, land degradation, air pollution, water scarcity, desertification, public health, economic growth, labor productivity.

O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNING IJTIMOY-IQTISODIY OQIBATLARI KELIB CHIQISHI

Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich

Mamun universitet dotsenti (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda mavjud ekologik muammolar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilingan. Atrof-muhitning ifloslanishi, suv resurslarining tanqisligi, cho'llanish, yer degradatsiyasi va havo ifloslanishi kabi muammolarning aholi salomatligi, iqtisodiy o'sish, mehnat unumdorligi va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, ekologik muammolarni bartaraf etish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan institutsional va iqtisodiy chora-tadbirlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ekologik muammolar, barqaror rivojlanish, atrof-muhit muhofazasi, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar, yer degradatsiyasi, havo ifloslanishi, suv resurslarining tanqisligi, cho'llanish, aholi salomatligi, iqtisodiy o'sish, mehnat unumdorligi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I4Y2026N18>

Kirish. Iqlim o'zgarishi dunyomizni insoniyat jamiyatlari va tabiiy tizimlar uchun katta xavf tug'diradigan tarzda tubdan o'zgarimoqda. Biz iqlim kazinosiga kirdik va global isish zarlarini tashlayapmiz, deb ogohlantiradi iqtisodchi Uilyam Nordxaus. Ammo orqaga o'girilib, kazinodan chiqib ketish uchun hali vaqt bor iqlim munozarasi bilan bog'liq barcha muhim masalalarni birlashtirgan Nordxaus ilm-fan, iqtisodiyot va siyosatni, shuningdek, global isish xavfini kamaytirish uchun zarur bo'lgan choralarni tasvirlaydi. Har qanday manfaatdor fuqaro uchun tushunarli bo'lgan tildan foydalanib va turli nuqtai nazarlarni adolatli taqdim etishga harakat qilib, u muammoni boshidan oxirigacha muhokama qiladi.[1]

So'nggi yillarda ekologik muammolar global miqyosdagi eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Iqtisodiy faoliyatning kengayishi, sanoatlashuv jarayonlari va tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda ham ekologik muammolar iqtisodiy rivojlanish va aholi farovonligiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Mamlakat hududida suv tanqisligi, yer degradatsiyasi, havo ifloslanishi va Orol dengizi fojiasi kabi ekologik muammolar mavjud bo'lib, ular ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ekologik muammolarning oqibatlari nafaqat tabiatga, balki aholi salomatligi, mehnat bozori, qishloq xo'jaligi va milliy iqtisodiyot rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur masalani chuqur tahlil qilish va samarali yechimlar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Tahlil va sintez metodi: O'zbekistondagi ekologik vaziyatga oid mavjud ilmiy adabiyotlar, statistik ma'lumotlar va hisobotlar tahlil qilinib, ulardan umumlashtiruvchi xulosalar chiqarilgan.

Solishtirma tahlil metodi: Ekologik muammolarning turli sohalarga ko'rsatayotgan ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri solishtirilgan va ularning nisbiy ahamiyati baholangan.

Tizimli yondashuv: Ekologik muammolar va ularning oqibatlari o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqilgan, ularning bir-biriga ta'siri va kaskad oqibatlari tahlil qilingan.

Statistik-empirik tahlil: O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi, Jahon banki, OECD va BMT tashkilotlari ma'lumotlari asosida ekologik muammolarning miqdoriy ko'rsatkichlari baholangan.

Asosiy natijalar. O'zbekistonda ekologik muammolar orasida eng dolzarblaridan biri suv resurslari tanqisligi hisoblanadi. Mamlakatning geografik joylashuvi, quruq kontinental iqlim sharoiti hamda aholi sonining o'sishi suv resurslariga bo'lgan bosimni yanada kuchaytirmoqda. O'zbekiston asosan transchegaraviy daryolar hisobidan suv resurslari bilan ta'minlanadi. Xususan, mamlakat suv resurslarining asosiy qismi Amudaryo va Sirdaryolari hisobiga shakllanadi. Bu esa mamlakat suv ta'minotining tashqi omillarga yuqori darajada bog'liqligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda suv resurslarining kamayishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Birinchidan, iqlim o'zgarishi natijasida muzliklar maydoni qisqarib bormoqda. Markaziy Osiyodagi tog' muzliklari daryolar suv rejimida muhim rol o'ynaydi. Muzliklarning erishi daryolardagi suv hajmining uzoq muddatda kamayishiga olib kelishi mumkin. Ikkinchidan, qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarasiz foydalanish ham suv tanqisligining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Irrigatsiya tizimlarining eskirganligi va suvning katta qismi yo'qotilishi natijasida suv resurslaridan samarali foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi muhim o'rin egallaydi va bu sohada suv resurslariga talab yuqori hisoblanadi. Paxtachilik va boshqa sug'oriladigan ekinlar katta hajmda suv talab qiladi. Shu sababli suv tanqisligi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Suv ta'minotining kamayishi hosildorlik pasayishiga, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga va oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin.

Suv resurslari tanqisligi ijtimoiy sohada ham salbiy oqibatlarga olib keladi. Ayniqsa qishloq hududlarida ichimlik suvi ta'minoti bilan bog'liq muammolar aholi turmush darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Suv sifatining yomonlashishi turli kasalliklar tarqalishi xavfini oshiradi. Bu esa sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha yuk yuklashi mumkin.

Shu bilan birga, suv resurslari tanqisligi mintaqaviy hamkorlik masalalari bilan ham chambarchas bog'liq. Chunki transchegaraviy daryolardan foydalanish qo'shni davlatlar o'rtasidagi kelishuvlar va suv taqsimoti siyosatiga bog'liq. Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasida suv resurslarini samarali boshqarish va ulardan oqilona foydalanish mintaqaviy ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.[2]

Shunday qilib, O'zbekistonda suv resurslari tanqisligi nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu muammoni hal qilish uchun suv tejamkor texnologiyalarni joriy etish, irrigatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish, suvdan foydalanish samaradorligini oshirish va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish zarur hisoblanadi.

O'zbekistondagi muhim ekologik muammolardan yana biri cho'llanish va yer degradatsiyasi hisoblanadi. Mamlakat hududining katta qismi tabiiy ravishda quruq va yarim quruq iqlim zonalariga to'g'ri keladi. Shu sababli tabiiy resurslardan noto'g'ri va samarasiz foydalanish yerlarning degradatsiyaga uchrashi va cho'llanish jarayonlarining tezlashishiga olib kelmoqda. Bu jarayonlar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, aholi turmush darajasi va umumiy iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Cho'llanish jarayoni tabiiy va antropogen omillar ta'sirida yuzaga keladi. Tabiiy omillarga qurg'oq iqlim, yog'ingarchilikning kamligi va yuqori harorat kiradi.[3] Biroq so'nggi o'n yilliklarda inson faoliyati cho'llanish jarayonlarini yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, noto'g'ri irrigatsiya usullari, ortiqcha sug'orish va yer resurslaridan samarasiz foydalanish tuproqning sho'rlanishi va degradatsiyasiga sabab bo'lmoqda.

O'zbekistonda yer degradatsiyasining asosiy ko'rinishlaridan biri tuproq sho'rlanishi hisoblanadi. Sug'orish tizimlarining eskirganligi va drenaj tizimlarining yetarlicha samarali ishlamasligi natijasida yerlarda tuz miqdori ortib bormoqda. Bu esa qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligini pasaytirib, iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi.

Cho'llanish jarayoni ayniqsa Orol dengizi atrofidagi hududlarda keskin namoyon bo'lmoqda. Orol dengizi qurishi natijasida katta maydonlar yangi cho'l — Orolqum hududiga aylandi. Ushbu hududdan ko'tarilayotgan tuz va chang bo'ronlari atrof-muhitga hamda aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Yer degradatsiyasi iqtisodiy jihatdan ham jiddiy oqibatlariga olib keladi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari hosildorligining pasayishi fermerlar daromadlarining kamayishiga sabab bo'ladi. Bu esa qishloq hududlarida ishsizlikning oshishi va aholi migratsiyasining kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, degradatsiyaga uchragan yerlarni qayta tiklash katta moliyaviy resurslar talab qiladi.

Cho'llanish jarayoni ijtimoiy sohada ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yer resurslarining kamayishi qishloq aholisi uchun iqtisodiy imkoniyatlarni cheklab qo'yadi. Bu esa aholining shaharlarga ko'chib ketishi va demografik muvozanatning o'zgarishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ushbu muammoni bartaraf etish uchun yer resurslarini samarali boshqarish va zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Xususan, suv tejamkor irrigatsiya texnologiyalarini qo'llash, drenaj tizimlarini modernizatsiya qilish, shamol eroziyasini kamaytirish uchun o'rmonzorlar barpo etish va tuproq unumdorligini tiklash chora-tadbirlari amalga oshirilishi lozim.

Shu tariqa, cho'llanish va yer degradatsiyasi O'zbekiston uchun muhim ekologik va iqtisodiy muammo hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish tabiiy resurslardan oqilona

foydalanish, ekologik siyosatni takomillashtirish va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish bilan bog'liqdir.

O'zbekistonda ekologik muammolar ichida atmosfera havosining ifloslanishi ham muhim o'rin tutadi. Sanoat korxonalarini faoliyati, avtotransport vositalarining ko'payishi, energiya ishlab chiqarish jarayonlari va qurilish ishlari atmosferaga zararli moddalar chiqarilishiga sabab bo'lmoqda. Havo ifloslanishi aholi salomatligi, shahar muhiti va iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy ekologik omillardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda shaharlarda aholi sonining ortishi va urbanizatsiya jarayonlarining tezlashishi atmosfera ifloslanishini yanada kuchaytirdi. Ayniqsa yirik shaharlarda avtotransport vositalarining soni keskin ko'paygan. Avtomobillardan chiqadigan gazlar tarkibida uglerod oksidi, azot oksidlari, oltingugurt birikmalari va boshqa zararli moddalar mavjud bo'lib, ular atmosfera havosining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.[4]

Sanoat tarmoqlari ham atmosfera ifloslanishining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Metallurgiya, energetika, kimyo sanoati va sement ishlab chiqarish korxonalarini atmosferaga katta miqdorda zararli moddalar chiqaradi. Shuningdek, issiqlik elektr stansiyalarida yoqilg'i sifatida foydalaniladigan ko'mir va tabiiy gaz ham havo ifloslanishining muayyan darajada oshishiga sabab bo'ladi.

Havo ifloslanishining yana bir muhim omili - chang va tuz bo'ronlaridir. Ayniqsa Orol dengizi hududidagi ekologik vaziyat natijasida havoga ko'tarilayotgan tuz va chang zarrachalari katta masofalarga tarqalmoqda. Bu holat nafaqat Orolbo'yi hududlariga, balki mamlakatning boshqa mintaqalariga ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Atmosfera havosining ifloslanishi aholi salomatligiga jiddiy xavf tug'diradi. Ifloslangan havo nafas yo'llari kasalliklari, allergik reaksiyalar, yurak-qon tomir kasalliklari va boshqa tibbiy muammolarning ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, havo ifloslanishi mehnat unumdorligining pasayishiga va sog'liqni saqlash xarajatlarining ortishiga olib keladi.

Havo ifloslanishining iqtisodiy oqibatlarini ham sezilarlidir. Ekologik standartlarga rioya qilish, havoni tozalash texnologiyalarini joriy etish va ekologik nazoratni kuchaytirish uchun katta moliyaviy resurslar talab etiladi. Shu bilan birga, ekologik muammolar investitsiya muhitiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Havo ifloslanishini kamaytirish uchun kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Bular qatoriga sanoat korxonalarida zamonaviy filtr va tozalash texnologiyalarini joriy etish, ekologik transportni rivojlantirish, yashil hududlarni kengaytirish va ekologik monitoring tizimini kuchaytirish kiradi.

Shunday qilib, atmosfera havosining ifloslanishi O'zbekistondagi muhim ekologik muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun davlat siyosati, texnologik innovatsiyalar va jamiyatning ekologik madaniyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston va butun Markaziy Osiyo mintaqasidagi eng katta ekologik muammolardan biri Orol dengizi bilan bog'liq ekologik inqiroz hisoblanadi. XX asrning ikkinchi yarmida sug'oriladigan yer maydonlarini kengaytirish maqsadida daryo suvlaridan ortiqcha foydalanish natijasida dengiz suvi keskin kamayib ketdi. Natijada bir vaqtlar dunyoning eng katta ichki suv havzalaridan biri bo'lgan Orol dengizi deyarli qurib qoldi.

Orol dengizi asosan Amudaryo va Sirdaryolari suvlari hisobiga to'yinib kelgan. Biroq qishloq xo'jaligi, ayniqsa paxtachilikni kengaytirish maqsadida ushbu daryolar suvining katta

qismi irrigatsiyaga yo'naltirilgan. Bu esa dengizga kelib tushadigan suv hajmining keskin kamayishiga olib keldi.

Dengiz sathining pasayishi natijasida katta maydonlar qurib, yangi cho'l hududi — Orolqum shakllandi. Ushbu hududdan ko'tarilayotgan tuz va chang zarrachalari shamol ta'sirida katta masofalarga tarqalmoqda. Tadqiqotlarga ko'ra, har yili millionlab tonna tuz va chang atmosferaga ko'tarilib, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat nafaqat Orolbo'yi hududlariga, balki Markaziy Osiyoning boshqa mamlakatlariga ham ta'sir ko'rsatadi.

Orol dengizi ekologik inqirozi aholi salomatligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tuz va chang zarrachalari nafas yo'llari kasalliklari, allergik reaksiyalar, yurak-qon tomir xastaliklari va boshqa kasalliklarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa bolalar va keksalar salomatligi uchun bu holat katta xavf tug'diradi.

Ekologik inqiroz ijtimoiy-iqtisodiy sohada ham salbiy oqibatlarga olib keldi. Orol dengizi qurishi natijasida baliqchilik sohasi deyarli yo'qolib ketdi. Ilgari mintaqada muhim iqtisodiy tarmoq hisoblangan baliqchilik sanoati to'xtab qoldi va minglab odamlar ishsiz qoldi. Bu esa aholining boshqa hududlarga ko'chib ketishiga sabab bo'ldi.

Shu bilan birga, Orol dengizi hududidagi iqlim sharoiti ham o'zgardi. Dengiz qurishi natijasida havo haroratining keskin farqi kuchayib, yozda issiqlik, qishda esa sovuqlik darajasi oshdi. Bu esa qishloq xo'jaligi va aholi turmush sharoitiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

So'nggi yillarda Orolbo'yi hududida ekologik vaziyatni yaxshilash maqsadida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, qurib qolgan dengiz tubida o'rmonzorlar barpo etish, yashil hududlarni kengaytirish va aholi uchun ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish ishlari olib borilmoqda. Shu bilan birga, mintaqada ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, Orol dengizi ekologik inqirozi O'zbekiston va Markaziy Osiyo tarixidagi eng katta ekologik fojialardan biri hisoblanadi. Ushbu muammoning oqibatlarini yumshatish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun kompleks chora-tadbirlar va uzoq muddatli strategiyalarni amalga oshirish zarur.[5]

Ekologik muammolar faqat tabiiy muhitga emas, balki jamiyatning ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhit holatining yomonlashishi aholi salomatligi, turmush darajasi, demografik jarayonlar va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sir etuvchi omillardan biri hisoblanadi. O'zbekistonda suv tanqisligi, cho'llanish, havo ifloslanishi va Orol dengizi inqirozi kabi ekologik muammolar aholining ijtimoiy sharoitiga turli darajada ta'sir ko'rsatmoqda.

Ekologik muammolarning ijtimoiy oqibatlari avvalo aholi salomatligi bilan bog'liq. Atmosfera havosining ifloslanishi, ichimlik suvi sifati pasayishi va ekologik xavfli hududlarda yashash inson organizmiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ifloslangan havo va suv nafas yo'llari kasalliklari, allergik reaksiyalar, yurak-qon tomir kasalliklari va boshqa tibbiy muammolarning ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, ekologik jihatdan noqulay hududlarda aholi salomatligiga tahdid yuqori bo'ladi.

Ekologik muammolar ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga ham olib kelishi mumkin. Kam daromadli aholi qatlamlari ekologik xavflarga qarshi kurashish uchun yetarli imkoniyatlarga ega emas. Ular odatda ekologik holati yomon bo'lgan hududlarda yashashga majbur bo'ladi. Bu esa ijtimoiy adolat masalalarini yanada dolzarblashtiradi.

Shuningdek, ekologik muammolar aholi migratsiyasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy resurslar kamayishi, qishloq xo'jaligi hosildorligining pasayishi va ekologik sharoitning yomonlashishi natijasida aholi boshqa hududlarga ko'chib ketishi mumkin. Ayniqsa Orol dengizi hududida ekologik vaziyatning og'irlashishi aholi migratsiyasining kuchayishiga sabab bo'lgan.

Ekologik muammolar aholi turmush darajasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy resurslardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanishi qishloq aholisi daromadlarining kamayishiga sabab bo'ladi. Bu esa ishsizlikning oshishi, kambag'allik darajasining ortishi va ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Ekologik muammolar ta'lim va madaniy sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ekologik muammolar kuchli bo'lgan hududlarda aholining yashash sharoiti yomonlashishi natijasida ta'lim muassasalari faoliyati va aholining ijtimoiy faolligi pasayishi mumkin. Shuningdek, ekologik xavflar jamiyatda stress va psixologik muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin.

Shunday qilib, ekologik muammolarning ijtimoiy oqibatlari jamiyatning turli sohalariga ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhit holatining yomonlashishi aholi salomatligi, migratsiya jarayonlari, ijtimoiy tengsizlik va turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ekologik muammolarni hal qilish nafaqat ekologik, balki ijtimoiy siyosatning ham muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ekologik muammolarning eng muhim ijtimoiy oqibatlaridan biri aholi salomatligiga ko'rsatayotgan ta'siridir. Atrof-muhitning ifloslanishi, havo va suv sifati yomonlashishi, tuproq degradatsiyasi hamda turli zararli moddalarning tabiatga tarqalishi inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda ekologik holat bilan bog'liq tibbiy muammolarning ko'payishi ushbu masalaning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Atmosfera havosining ifloslanishi aholi salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Sanoat korxonalari, avtotransport vositalari va energiya ishlab chiqarish jarayonlaridan chiqadigan zararli moddalar havo tarkibida turli gazlar va chang zarrachalarining ko'payishiga sabab bo'ladi. Ifloslangan havo inson organizmiga kirib, nafas yo'llari kasalliklari, allergik reaksiyalar, bronxit va astma kabi kasalliklarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, havo ifloslanishi yurak-qon tomir tizimi kasalliklari xavfini ham oshiradi.

Suv resurslarining ifloslanishi ham aholi salomatligi uchun katta xavf tug'diradi. Ichimlik suvi sifati past bo'lgan hududlarda turli yuqumli kasalliklar tarqalishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Suv orqali yuqadigan kasalliklar, xususan, ichak infeksiyalari va boshqa sanitariya bilan bog'liq muammolar aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ichimlik suvi sifatini ta'minlash va sanitariya talablariga rioya qilish juda muhim hisoblanadi.

Ekologik holatning yomonlashishi ayniqsa ekologik jihatdan noqulay hududlarda yashayotgan aholi salomatligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Orol dengizi hududidagi ekologik vaziyat tufayli atmosferaga ko'tarilayotgan tuz va chang zarrachalari aholi salomatligi uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu hududlarda nafas yo'llari kasalliklari, allergiya va boshqa kasalliklar ko'paygani kuzatilmoqda.

Ekologik muammolar bolalar va keksalar salomatligiga ayniqsa salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar organizmi tashqi muhit ta'siriga nisbatan sezgir bo'lganligi sababli ifloslangan havo va

suv ularning sog'ligiga tez ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa bolalar o'rtasida turli kasalliklar va rivojlanish muammolarining ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ekologik muammolarning salomatlikka ta'siri iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Aholi kasalliklarining ko'payishi sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha yuk yuklashiga, tibbiy xizmat xarajatlarining ortishiga va mehnat unumdorligining pasayishiga olib keladi. Bu esa mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, ekologik muammolar aholi salomatligiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Atmosfera havosi va suv sifati yomonlashishi turli kasalliklarning ko'payishiga sabab bo'ladi. Shu sababli ekologik barqarorlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik nazoratni kuchaytirish aholi salomatligini saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Ekologik muammolarning muhim ijtimoiy oqibatlaridan biri aholi migratsiyasiga ko'rsatayotgan ta'siridir. Atrof-muhit holatining yomonlashishi, tabiiy resurslar kamayishi va qishloq xo'jaligi samaradorligining pasayishi aholining yashash sharoitiga salbiy ta'sir ko'rsatib, odamlarni boshqa hududlarga ko'chib o'tishga majbur qilishi mumkin. Shu sababli ekologik omillar ko'p hollarda migratsiya jarayonlarining kuchayishiga sabab bo'ladi.

O'zbekistonda ayrim hududlarda ekologik sharoitning og'irlashishi aholining ichki migratsiyasiga ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa suv resurslarining tanqisligi, yer degradatsiyasi va ish o'rinlarining kamayishi qishloq aholisini shaharlarga ko'chib o'tishga undaydi. Bu esa shaharlarda aholi sonining ortishi va urbanizatsiya jarayonlarining tezlashishiga olib kelmoqda.

Ekologik muammolar bilan bog'liq migratsiya ayniqsa Orol dengizi hududida yaqqol namoyon bo'lgan. Orol dengizi qurishi natijasida baliqchilik va boshqa iqtisodiy faoliyat turlari keskin qisqardi. Bu esa mintaqada ishsizlikning ortishiga va aholining boshqa hududlarga ko'chib ketishiga sabab bo'ldi. Ko'plab oilalar yaxshi yashash sharoiti va ish imkoniyatlari mavjud bo'lgan shaharlarga yoki boshqa viloyatlarga ko'chib o'tgan.

Migratsiya jarayonlari ijtimoiy va iqtisodiy sohalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, aholining boshqa hududlarga ko'chib ketishi mehnat bozoriga ta'sir qilib, ayrim hududlarda ishchi kuchi kamayishiga sabab bo'lishi mumkin. Ikkinchi tomondan, aholi ko'chib kelgan shaharlarda infratuzilmaga bo'lgan talab oshadi. Bu esa uy-joy, transport, ta'lim va tibbiy xizmatlar tizimiga qo'shimcha bosim yuklaydi.

Ekologik muammolar bilan bog'liq migratsiya ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Aholining ko'chib o'tishi demografik tarkibning o'zgarishiga, mehnat bozorida raqobatning kuchayishiga va ayrim ijtimoiy muammolarning yuzaga kelishiga olib keladi. Shu sababli migratsiya jarayonlarini boshqarish va ekologik xavfli hududlarda yashovchi aholini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, ekologik muammolarni kamaytirish va aholi uchun qulay yashash sharoitlarini yaratish migratsiya bosimini pasaytirishga yordam beradi. Buning uchun ekologik infratuzilmani rivojlantirish, qishloq hududlarida iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish muhim hisoblanadi.

Shunday qilib, ekologik muammolar migratsiya jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhit holatining yomonlashishi aholining yashash joyini o'zgartirishga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli ekologik muammolarni hal qilish ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholi turmush darajasini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Ekologik muammolar jamiyatda ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Atrof-muhit holatining yomonlashishi barcha aholi qatlamlariga bir xil ta'sir ko'rsatmaydi. Ko'p hollarda kam daromadli aholi qatlamlari ekologik xavflarga nisbatan ko'proq zaif bo'ladi. Bu esa ekologik muammolar va ijtimoiy tengsizlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada kuchaytiradi.

Ijtimoiy tengsizlikning asosiy sabablaridan biri aholining iqtisodiy imkoniyatlaridagi farqlardir. Yuqori daromadga ega aholi ekologik jihatdan toza hududlarda yashash, sifatli ichimlik suvi va ekologik xavfsiz mahsulotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kam daromadli aholi esa ko'p hollarda ekologik holati yomon bo'lgan hududlarda yashashga majbur bo'ladi.

Ekologik muammolar ayniqsa qishloq hududlarida ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Suv resurslarining tanqisligi, yer degradatsiyasi va qishloq xo'jaligi hosildorligining pasayishi fermerlar va qishloq aholisi daromadlarining kamayishiga olib keladi. Bu esa aholi o'rtasida kambag'allik darajasining oshishiga sabab bo'ladi.

Ekologik muammolarning ijtimoiy tengsizlikka ta'siri ayniqsa Aral Sea hududida yaqqol namoyon bo'ladi. Orol dengizi ekologik inqirozi natijasida aholining iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan, ish o'rinlari kamaygan va ijtimoiy infratuzilma rivojlanishi sekinlashgan. Bu esa ushbu hududda ijtimoiy muammolarning kuchayishiga sabab bo'lgan.

Shuningdek, ekologik muammolar ta'lim va tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlariga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ekologik jihatdan noqulay hududlarda yashovchi aholi sifatli tibbiy xizmat va ta'lim muassasalariga yetarlicha kirish imkoniyatiga ega bo'lmasligi mumkin. Bu esa ijtimoiy tengsizlikni yanada chuqurlashtiradi.

Ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadi. Agar aholi o'rtasida iqtisodiy va ekologik imkoniyatlar bo'yicha katta farqlar mavjud bo'lsa, bu ijtimoiy muammolar va noroziliklarning ortishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu sababli ekologik muammolarni hal qilishda ijtimoiy adolat tamoyiliga alohida e'tibor qaratish muhim hisoblanadi. Davlat siyosati ekologik xavfli hududlarda yashovchi aholini qo'llab-quvvatlash, ekologik infratuzilmani rivojlantirish va aholining turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan bo'lishi lozim.

Shunday qilib, ekologik muammolar ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu muammoni bartaraf etish uchun ekologik siyosat va ijtimoiy siyosat o'zaro uyg'un holda amalga oshirilishi zarur.

Muhokama. Ekologik muammolar nafaqat tabiiy muhit va ijtimoiy sohalarga, balki iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi.[6] Atrof-muhit holatining yomonlashishi tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini pasaytiradi, ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi va iqtisodiy rivojlanish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda suv resurslari tanqisligi, yer degradatsiyasi, havo ifloslanishi va Orol dengizi ekologik inqirozi iqtisodiyotning bir qator sohalarga ta'sir qilmoqda.

Ekologik muammolarning iqtisodiy oqibatlari avvalo qishloq xo'jaligi sohasida namoyon bo'ladi. O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi muhim o'rin egallaydi va bu soha tabiiy resurslarga, ayniqsa yer va suv resurslariga bevosita bog'liq. Yer degradatsiyasi, tuproq sho'rlanishi va suv tanqisligi qishloq xo'jaligi mahsulotlari hosildorligining pasayishiga olib keladi. Bu esa fermerlar daromadlarining kamayishi va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ekologik muammolar sanoat sohasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish talablari kuchayishi korxonalar uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi. Masalan, sanoat korxonalari atmosferaga chiqariladigan zararli moddalarni kamaytirish uchun tozalash uskunalari va ekologik texnologiyalarni joriy etishga majbur bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga olib keladi.

Shu bilan birga, ekologik muammolar infratuzilma va davlat byudjetiga ham ta'sir ko'rsatadi. Ekologik holatni yaxshilash, degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklash, suv resurslarini muhofaza qilish va aholi salomatligini ta'minlash uchun davlat tomonidan katta moliyaviy resurslar sarflanadi. Bu esa davlat byudjetiga qo'shimcha yuk yuklashi mumkin.

Ekologik muammolarning iqtisodiy oqibatlarini ayniqsa Orol dengizi hududida yaqqol namoyon bo'ladi. Orol dengizi qurishi natijasida baliqchilik sanoati deyarli yo'qolib ketdi. Ilgari mintaqada muhim iqtisodiy tarmoq hisoblangan baliqchilikning yo'qolishi minglab ish o'rinlarining yo'qolishiga va iqtisodiy faollikning pasayishiga sabab bo'ldi.

Ekologik muammolar turizm sohasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Atrof-muhitning ifloslanishi va tabiiy resurslarning kamayishi turistik jozibadorlikning pasayishiga olib keladi. Bu esa turizmdan olinadigan daromadlarning kamayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, ekologik muammolar mehnat bozoriga ham ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitning yomonlashishi aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, mehnat unumdorligining pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu esa iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga sabab bo'ladi.

Shunday qilib, ekologik muammolar iqtisodiyotning turli sohalariga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish va atrof-muhit holatining yomonlashishi iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi. Shu sababli ekologik barqarorlikni ta'minlash iqtisodiy rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Ekologik muammolarni hal qilish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va barqaror iqtisodiy siyosatni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi muhim o'rin tutadi. Mamlakat aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va qishloq aholisining bandligini ta'minlashda ushbu soha katta ahamiyatga ega. Biroq ekologik muammolar qishloq xo'jaligi rivojlanishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi asosan tabiiy resurslarga, ayniqsa yer va suv resurslariga bog'liq. Shu sababli suv resurslarining tanqisligi va yer degradatsiyasi ushbu sohaga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda sug'oriladigan dehqonchilik keng tarqalgan bo'lib, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda katta hajmda suv talab qilinadi. Suv resurslarining kamayishi va irrigatsiya tizimlarining samarasizligi qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligini pasaytirishi mumkin.

Yer degradatsiyasi ham qishloq xo'jaligi rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tuproq sho'rlanishi, shamol va suv eroziyasi, agrotexnik talablarga rioya qilinmasligi tuproq unumdorligining pasayishiga sabab bo'ladi. Bu esa ekinlar hosildorligining kamayishi va qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga olib keladi.

Ekologik muammolar ayniqsa Orol dengizi hududiga yaqin joylashgan qishloq xo'jaligi yerlariga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Dengiz qurishi natijasida atmosferaga ko'tarilayotgan tuz va chang zarrachalari qishloq xo'jaligi yerlariga tushib, tuproqning sho'rlanishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa hosildorlikning pasayishiga va fermerlar daromadlarining kamayishiga olib keladi.

Iqlim o'zgarishi ham qishloq xo'jaligiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Haroratning oshishi, yog'ingarchilik miqdorining kamayishi va qurg'oqchilik holatlarining ko'payishi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin.

Qishloq xo'jaligi sohasida ekologik muammolarning iqtisodiy oqibatlarini ham sezilarli. Hosildorlikning pasayishi fermerlar daromadlarining kamayishiga olib keladi. Shuningdek, degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklash, irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va suv tejankor texnologiyalarni joriy etish uchun katta moliyaviy resurslar talab etiladi.

Shu sababli qishloq xo'jaligi sohasida ekologik barqarorlikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Buning uchun suv resurslaridan samarali foydalanish, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, tuproq unumdorligini tiklash va ekologik xavflarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Shunday qilib, ekologik muammolar qishloq xo'jaligi rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyoti barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ekologik muammolar iqtisodiyotning turli tarmoqlarida ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga olib keladi. Atrof-muhit holatining yomonlashishi tabiiy resurslardan foydalanish jarayonini qiyinlashtiradi va korxonalar uchun qo'shimcha iqtisodiy xarajatlarni keltirib chiqaradi. O'zbekiston sharoitida suv resurslari tanqisligi, havo ifloslanishi, yer degradatsiyasi va iqlim o'zgarishi ishlab chiqarish jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Birinchi navbatda, tabiiy resurslarning kamayishi ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga sabab bo'ladi. Masalan, sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalarini ishlab chiqarish jarayonida katta miqdorda suv va energiya resurslaridan foydalanadi. Suv resurslarining tanqisligi va energiya narxlarining ortishi ishlab chiqarish xarajatlarining ko'payishiga olib keladi. Bu esa mahsulot tannarxining oshishiga va korxonalar raqobatbardoshligining pasayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ekologik talablarning kuchayishi ham ishlab chiqarish xarajatlarining ortishiga ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qonunchilik va standartlarga rioya qilish korxonalardan zamonaviy tozalash uskunalari joriy etishni talab qiladi. Masalan, atmosferaga chiqariladigan zararli moddalarni kamaytirish uchun filtr va tozalash tizimlarini o'rnatish, chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish katta moliyaviy sarflarni talab etadi.

Sanoat korxonalarini uchun ekologik nazorat va monitoring tizimlarini joriy etish ham qo'shimcha xarajatlarga olib keladi. Korxonalar chiqindilarni kamaytirish, ekologik standartlarga mos ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etish va ekologik hisobotlarni tayyorlash uchun qo'shimcha mablag' sarflashga majbur bo'ladi.

Ekologik muammolar transport va logistika sohasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Atmosfera havosining ifloslanishi va ekologik standartlarning kuchayishi transport vositalarini modernizatsiya qilishni talab qiladi. Bu esa transport xarajatlarining oshishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ekologik muammolarning iqtisodiy ta'siri ayniqsa Aral Sea hududiga yaqin joylashgan korxonalar faoliyatida yaqqol namoyon bo'ladi. Orol dengizi qurishi natijasida atmosferaga ko'tarilayotgan tuz va chang zarrachalari qishloq xo'jaligi yerlari va sanoat infratuzilmasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat qishloq xo'jaligi va sanoat korxonalarini uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi.

Shu bilan birga, ekologik muammolar ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga ham olib kelishi mumkin. Aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi ekologik omillar mehnat unumdorligining pasayishiga sabab bo'ladi. Bu esa korxonalarining iqtisodiy natijalariga ham ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, ekologik muammolar ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga va iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga sabab bo'ladi. Shu sababli korxonalarda ekologik texnologiyalarni joriy etish, resurslardan samarali foydalanish va barqaror ishlab chiqarish usullarini qo'llash muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat ekologik xavflarni kamaytiradi, balki uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlaydi.

Ekologik muammolar mamlakat iqtisodiyotiga ta'sir ko'rsatishi bilan birga davlat byudjetiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhit holatining yomonlashishi ekologik muammolarni bartaraf etish, aholi salomatligini muhofaza qilish va tabiiy resurslarni tiklash uchun davlat tomonidan qo'shimcha moliyaviy resurslar ajratilishini talab qiladi. Bu esa davlat xarajatlarining oshishiga va byudjet siyosatiga muayyan bosim yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Avvalo, ekologik muammolarni bartaraf etish va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun davlat tomonidan turli ekologik dasturlar amalga oshiriladi. Masalan, suv resurslarini muhofaza qilish, yer degradatsiyasini kamaytirish, havo ifloslanishini nazorat qilish va tabiiy resurslarni tiklashga qaratilgan loyihalar davlat byudjetidan katta mablag' talab qiladi. Bu kabi loyihalar ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lsada, davlat xarajatlarining ko'payishiga olib keladi.

Ekologik muammolar sog'liqni saqlash tizimi xarajatlarining ortishiga ham sabab bo'ladi. Atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining sifati yomonlashishi va ekologik xavfli hududlarda yashash aholi o'rtasida turli kasalliklar ko'payishiga olib keladi. Bu esa tibbiy xizmatlar va sog'liqni saqlash sohasi uchun ajratiladigan byudjet mablag'larining ko'payishiga sabab bo'ladi.

Shu bilan birga, ekologik muammolar tabiiy ofatlar va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavflarni ham kuchaytirishi mumkin. Qurg'oqchilik, suv tanqisligi va cho'llanish jarayonlari qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holatlarda davlat fermerlar va aholini qo'llab-quvvatlash uchun qo'shimcha moliyaviy yordam ko'rsatishiga to'g'ri keladi.

Ekologik muammolarning davlat byudjetiga ta'siri ayniqsa Orol dengizi hududida yaqqol namoyon bo'ladi. Orol dengizi ekologik inqirozi oqibatlarini yumshatish uchun davlat tomonidan katta moliyaviy resurslar ajratilmoqda. Qurib qolgan dengiz tubida o'rmonzorlar barpo etish, aholi uchun ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va ekologik loyihalarni amalga oshirish davlat byudjeti xarajatlarining ortishiga sabab bo'lmoqda.

Boshqa tomondan, ekologik muammolar iqtisodiy faollikning pasayishiga ham olib kelishi mumkin. Tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish va atrof-muhit holatining yomonlashishi ayrim iqtisodiy tarmoqlarda ishlab chiqarish hajmining kamayishiga sabab bo'ladi. Bu esa davlat byudjetiga tushadigan soliq tushumlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli ekologik muammolar davlat byudjeti uchun ikki tomonlama ta'sirga ega. Bir tomondan, ekologik muammolarni hal qilish uchun davlat xarajatlari oshadi, ikkinchi tomondan esa iqtisodiy faollikning pasayishi byudjet daromadlarining kamayishiga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, ekologik muammolar davlat byudjetiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslarni samarali boshqarish davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ekologik siyosatni samarali amalga oshirish davlat xarajatlarini uzoq muddatda kamaytirishga va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Ekologik muammolarning ko'payishi tabiiy resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi. Ekologik barqarorlikni ta'minlash iqtisodiy rivojlanish, aholi farovonligi va tabiiy resurslarni saqlab qolish bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli ekologik siyosatni takomillashtirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, ekologik muammolarni hal qilish uchun davlat ekologik siyosatini kuchaytirish zarur. Atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan qonunchilikni takomillashtirish, ekologik standartlar va nazorat tizimlarini kuchaytirish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, sanoat korxonalarini faoliyatida ekologik talablarga qat'iy rioya qilishni ta'minlash zarur.

Ekologik barqarorlikni ta'minlashda tabiiy resurslardan samarali foydalanish ham muhim o'rin tutadi. Suv resurslaridan oqilona foydalanish, irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va suv tejamkor texnologiyalarni joriy etish suv tanqisligi muammosini kamaytirishga yordam beradi. Bu esa qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, yer resurslarini muhofaza qilish va cho'llanish jarayonlarini kamaytirish ekologik siyosatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Tuproq unumdorligini tiklash, o'rmonzorlar barpo etish va shamol eroziyasiga qarshi chora-tadbirlarni amalga oshirish yer degradatsiyasining oldini olishga yordam beradi.

Ekologik barqarorlikni ta'minlashda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Quyosh va shamol energiyasidan foydalanish atmosfera havosining ifloslanishini kamaytirish va energiya resurslaridan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan texnologiyalarni joriy etish ham ekologik barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ekologik muammolarni hal qilishda aholining ekologik madaniyatini oshirish ham muhim omil hisoblanadi. Ekologik ta'limni rivojlantirish, jamoatchilikni atrof-muhitni muhofaza qilishga jalb qilish va ekologik mas'uliyatni shakllantirish tabiatni muhofaza qilishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ekologik muammolarni hal qilishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa Orol dengizi hududidagi ekologik vaziyatni yaxshilash uchun xalqaro tashkilotlar va mintaqaviy hamkorlik doirasida qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu kabi hamkorlik ekologik muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik siyosatni takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va aholining ekologik madaniyatini oshirish atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ekologik barqarorlikni ta'minlashda davlat ekologik siyosatining roli juda muhim hisoblanadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va ekologik xavflarni kamaytirish davlat tomonidan amalga oshiriladigan siyosat va boshqaruv mexanizmlariga bevosita bog'liq. Shu sababli ekologik muammolarni hal qilishda ekologik siyosatni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, ekologik sohadagi normativ-huquqiy bazani mustahkamlash zarur. Atrof-muhitni muhofaza qilishga oid qonunlar va me'yoriy hujjatlarni zamonaviy talablar asosida takomillashtirish ekologik nazorat samaradorligini oshiradi. Ekologik standartlar va me'yorlarning aniq belgilanishi sanoat korxonalarini va boshqa iqtisodiy subyektlarning ekologik mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ekologik siyosatni takomillashtirishda davlat nazorati va monitoring tizimini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Atmosfera havosi, suv resurslari va tuproq holatini muntazam monitoring qilish orqali ekologik muammolarni o'z vaqtida aniqlash va ularning oldini olish mumkin. Zamonaviy raqamli texnologiyalar va axborot tizimlaridan foydalanish ekologik monitoring samaradorligini yanada oshiradi.

Shuningdek, ekologik siyosatda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Ekologik soliqlar, kompensatsiya to'lovlari va iqtisodiy rag'batlantirish choralari orqali korxonalarini ekologik talablarga rioya qilishga undash mumkin. Masalan, atrof-muhitni ifloslantiruvchi korxonalariga nisbatan iqtisodiy javobgarlik choralari qo'llash, ekologik texnologiyalarni joriy etgan korxonalariga esa imtiyozlar berish samarali mexanizm hisoblanadi.

Ekologik siyosatni takomillashtirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Xususiy sektorning ekologik loyihalarda ishtirokini kengaytirish va ekologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.

Ekologik muammolarni hal qilishda xalqaro hamkorlik ham muhim o'rin tutadi. O'zbekiston global ekologik tashabbuslarda faol ishtirok etmoqda va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirmoqda. Xususan, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va ekologik barqarorlikni ta'minlash sohasida Birlashgan millatlar tashkilotlari tashabbuslari doirasida bir qator loyihalar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, aholining ekologik madaniyatini oshirish ham ekologik siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ekologik ta'limni rivojlantirish va jamoatchilikni ekologik muammolarni hal qilishga jalb qilish atrof-muhitni muhofaza qilish samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, ekologik siyosatni takomillashtirish atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Samarali ekologik siyosat davlat boshqaruvi, iqtisodiy mexanizmlar va jamiyat ishtirokini uyg'unlashtirgan holda amalga oshirilishi lozim.

Ekologik muammolarning kuchayishi va tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish global miqyosda iqtisodiy rivojlanish modellarini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltirdi. Shu munosabat bilan "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni uyg'unlashtirishga qaratilgan muhim strategik yo'nalish sifatida shakllandi. Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.[7]

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasiga ko'ra iqtisodiy faoliyat atrof-muhitga minimal salbiy ta'sir ko'rsatishi lozim. Bu esa resurs tejankor texnologiyalardan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish orqali amalga oshiriladi. Shu tariqa iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlik o'rtasida muvozanat ta'minlanadi.

O'zbekistonda ham yashil iqtisodiyotga o'tish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mamlakatda tabiiy resurslardan samarali foydalanish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon ekologik muammolarni kamaytirish va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy yo'nalishlaridan biri qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish hisoblanadi. Quyosh va shamol energiyasidan foydalanish atmosfera havosining ifloslanishini kamaytirish va energiya resurslariga bo'lgan bosimni pasaytirish imkonini beradi. O'zbekiston geografik joylashuvi va iqlim sharoitiga ko'ra quyosh energiyasidan foydalanish uchun katta imkoniyatlarga ega.

Yashil iqtisodiyotning yana bir muhim yo'nalishi resurslardan samarali foydalanish hisoblanadi. Suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish, suv tejankor texnologiyalarni joriy etish va chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirish ekologik barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Bu ayniqsa suv resurslari tanqisligi kuzatilayotgan O'zbekiston sharoitida muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot innovatsiya va texnologiyalar rivojlanishini ham rag'batlantiradi. Ekologik toza texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish xalqaro miqyosda ham qo'llab-quvvatlanmoqda. Xususan, barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida Birlashgan millatlar tashkilotlari tomonidan ekologik barqarorlik va tabiiy resurslarni muhofaza qilishga qaratilgan qator tashabbuslar ilgari surilgan.[8]

Shunday qilib, yashil iqtisodiyotga o'tish O'zbekistonda ekologik muammolarni hal qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va ekologik texnologiyalarni joriy etish mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Suv resurslarini samarali boshqarish O'zbekistonda ekologik barqarorlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Mamlakat hududida suv resurslari cheklangan bo'lib, ular asosan transchegaraviy daryolar hisobiga shakllanadi. Shu sababli suv resurslaridan oqilona va samarali foydalanish nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham katta ahamiyatga ega.

O'zbekiston suv resurslarining asosiy qismi Amudaryo va Sirdaryolari hisobiga to'g'ri keladi. Bu daryolar suvi asosan qishloq xo'jaligi sohasida sug'orish uchun ishlatiladi. Biroq irrigatsiya tizimlarining eskirganligi va suvning katta qismi yo'qotilishi suv resurslaridan samarali foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Suv resurslarini samarali boshqarish uchun avvalo irrigatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish zarur. Sug'orish kanallarini ta'mirlash, suvni yetkazib berish tizimlarini takomillashtirish va suv yo'qotilishini kamaytirish qishloq xo'jaligida suvdan foydalanish

samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, tomchilatib sug'orish va boshqa zamonaviy sug'orish texnologiyalarini joriy etish suv tejankorligini ta'minlashga yordam beradi.

Suv resurslarini boshqarishda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Suvdan foydalanish uchun iqtisodiy rag'batlantirish va suv resurslarini tejashga qaratilgan mexanizmlar joriy etilishi suv iste'molini optimallashtirishga xizmat qiladi. Bu esa suv resurslaridan samarali foydalanishga va ularni saqlab qolishga yordam beradi.

Suv resurslarini samarali boshqarishda ekologik talablarga rioya qilish ham muhim hisoblanadi. Daryolar, ko'llar va boshqa suv havzalarining ekologik holatini muhofaza qilish suv ekotizimlarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli suv resurslaridan foydalanishda ekologik me'yorlar va standartlarga rioya qilish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, suv resurslarini boshqarish mintaqaviy hamkorlikni ham talab etadi. Chunki Markaziy Osiyo davlatlari bir xil suv resurslaridan foydalanadi. Shu sababli transchegaraviy daryolardan foydalanish masalalari qo'shni davlatlar o'rtasida o'zaro kelishuvlar asosida hal qilinishi lozim. Bu mintaqada suv resurslarini adolatli va samarali taqsimlashga yordam beradi.

Shunday qilib, suv resurslarini samarali boshqarish O'zbekistonda ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. Irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish, suv tejankor texnologiyalarni joriy etish va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish suv tanqisligi muammosini kamaytirishga xizmat qiladi.

Ekologik muammolarni hal qilishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Chunki ko'plab ekologik muammolar transchegaraviy xususiyatga ega bo'lib, ularni faqat bir davlat doirasida hal qilish qiyin. Atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining tanqisligi, iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi muammolar xalqaro darajada hamkorlikni talab qiladi.

O'zbekiston so'nggi yillarda ekologik muammolarni hal qilishda xalqaro tashkilotlar va xorijiy davlatlar bilan hamkorlikni faol rivojlantirmoqda. Xususan, atrof-muhitni muhofaza qilish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish sohalarida bir qator xalqaro dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda Birlashgan millatlar tizimidagi tashkilotlar va boshqa xalqaro institutlar muhim rol o'ynamoqda.

Xalqaro hamkorlikning asosiy yo'nalishlaridan biri iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish hisoblanadi. O'zbekiston iqlim o'zgarishi bo'yicha xalqaro kelishuvlarda ishtirok etib, atmosferaga chiqariladigan zararli gazlarni kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish bo'yicha qator tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Bu esa ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xalqaro hamkorlik ayniqsa Orol dengizi hududidagi ekologik vaziyatni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Orol dengizi ekologik inqirozi oqibatlarini yumshatish maqsadida xalqaro tashkilotlar va donor davlatlar ishtirokida bir qator ekologik va ijtimoiy loyihalar amalga oshirilmoqda. Qurib qolgan dengiz tubida o'rmonzorlar barpo etish, aholi salomatligini muhofaza qilish va infratuzilmani rivojlantirish kabi ishlar xalqaro hamkorlik doirasida amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, suv resurslarini boshqarish sohasida ham xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Markaziy Osiyo davlatlari umumiy transchegaraviy daryolardan foydalanadi. Shu sababli suv resurslarini adolatli taqsimlash va ulardan samarali foydalanish masalalari mintaqaviy hamkorlik asosida hal qilinishi lozim.

Xalqaro hamkorlikning yana bir muhim jihati ilmiy tadqiqotlar va texnologiyalar almashinuvidir. Ekologik texnologiyalarni joriy etish, innovatsion yechimlardan foydalanish va ekologik monitoring tizimlarini takomillashtirish xalqaro tajriba asosida amalga oshirilishi mumkin.

Shunday qilib, xalqaro hamkorlik ekologik muammolarni hal qilishda muhim omil hisoblanadi. Xalqaro tashkilotlar, xorijiy davlatlar va mintaqaviy institutlar bilan hamkorlik ekologik barqarorlikni ta'minlash, tabiiy resurslarni muhofaza qilish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda ekologik muammolar so'nggi yillarda jamiyat va iqtisodiyot rivojlanishiga ta'sir ko'rsatayotgan muhim omillardan biriga aylandi. Suv resurslarining tanqisligi, cho'llanish va yer degradatsiyasi, atmosfera havosining ifloslanishi hamda Orol dengizi ekologik inqirozi mamlakatning ekologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu muammolar tabiiy muhit bilan bir qatorda aholi turmush darajasi va iqtisodiy rivojlanishga ham jiddiy ta'sir etmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik muammolarning ijtimoiy oqibatlarini aholi salomatligi yomonlashishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi va ijtimoiy tengsizlikning ortishi kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Atmosfera havosi va suv resurslarining ifloslanishi turli kasalliklar tarqalishiga sabab bo'lib, aholi salomatligiga jiddiy tahdid tug'dirmoqda. Shu bilan birga, ekologik holati og'ir bo'lgan hududlarda aholi boshqa hududlarga ko'chib o'tishga majbur bo'lmoqda.

Ekologik muammolar iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi sohasida suv resurslarining tanqisligi va yer degradatsiyasi ekinlar hosildorligining pasayishiga olib kelmoqda. Shuningdek, sanoat korxonalarini uchun ekologik standartlarga rioya qilish talablari ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga sabab bo'lmoqda. Ekologik muammolar davlat byudjetiga ham ta'sir ko'rsatib, ekologik dasturlar va aholi salomatligini muhofaza qilish uchun katta moliyaviy resurslar talab etmoqda.

Shu sababli ekologik muammolarni hal qilish kompleks va uzoq muddatli yondashuvni talab qiladi. Ekologik siyosatni takomillashtirish, yashil iqtisodiyotga o'tish, suv resurslarini samarali boshqarish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ekologik barqarorlikni ta'minlash O'zbekistonning barqaror iqtisodiy rivojlanishi va aholi farovonligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik texnologiyalarni joriy etish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan samarali siyosat mamlakatning kelajak avlodlar uchun qulay va barqaror muhit yaratishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Nordhaus.W. 22-okt. (2013). 392 p . The Climate Casino. Yale University Press.
2. Vinokurov, E., Ahunbaev, A., Usmanov, N., Sarsembekov, T. (2022) Regulation of the Water and Energy Complex of Central Asia. Reports and Working Papers 22/4. Almaty, Moscow: Eurasian Development Bank.
3. «World Bank». 2010. World Development Report 2010: Development and Climate Change. © World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/4387>
4. Rising to the Challenge: Success Stories and Strategies for Achieving Climate Adaptation and Resilience. World Bank Group. 1818 H Street, N.W. Washington, DC 20433 USA.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.01.2025-yildagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va «yashil iqtisodiyot» yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida»gi PF-16-son Farmoni.
6. Baumol. W.J. and Oates, W. (1988) The Theory of Environmental Policy. Cambridge University Press, Cambridge.
7. OECD. (2011). 147 p. Towards Green Growth. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264111356-en>.
8. Brundtland Commission. (1987). Our Common Future. Oxford University Press.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).